

Refleksjoner fra en kristen universalist

AV ERIK CLEVEN fra *Tidsskriftet Kvekeren* nr. 2-2003

Jens Steensberg og John Lampen tar i dette nummeret av *Kvekeren* opp beslektede temaer rundt hva det er vi som kvekere tror på og hvordan vi setter ord på det. Diskusjonene i artiklene minner om flere av de siste årsmøtetemaene som har stilt spørsmål som "Hva vil vi si?", "Hvem er vi?" osv. Jeg tror det er bra at et trossamfunn tar opp slike spørsmål ofte, selv når vi tror at svaret er gitt. Men noen ganger får jeg følelsen av at kvekersamfunnet stiller disse spørsmålene uten at vi egentlig kommer noen særlig vei med det.

Grunnen til dette er ikke at vi ikke tror på noe eller at vi ikke vet hva vi tror på. For det tror jeg vi gjør. Jeg opplever gang på gang både sterke andakter og en dyp personlig tro hos Venner. Det er ikke det at vi ikke har noe å si eller ikke vet hvem vi er. Men jeg tror vi vegrer oss for å sette ord på det. Grunnen til dette tror jeg bunner i en "oppfattet" konflikt mellom forskjellige teologiske ståsteder, særlig mellom "kristne" og "universalister".

Jeg skriver "oppfattet" konflikt og "kristne" og "universalister" i anførselstegn fordi jeg ikke er sikker på om dette er en virkelig konflikt eller om det bunner i at vi ikke har snakket om hva som legges i disse begrepene. Problemet blir ytterligere forsterket ved at vi bor i Norge hvor mange har store vanskeligheter med å tenke seg hvordan en kristendom kan se ut som ikke er en *luthersk* kristendom.

Resultatet av dette er at vi reduserer tilfanget av mulige ord og begreper som er tilgjengelige for oss når vi skal sette ord på våre åndelige erfaringer. Vi ender opp med å gjenta setningen om at "Kvekere tror på noe av Gud i alle mennesker", noe som jeg nå opplever som en klisjé. Jeg er klar over og respekterer at dette utsagnet betyr mye for mange Venner, men jeg prøver nå bevisst å

unngå denne frasen og utfordrer alltid meg selv til å se om jeg klarer å si det med andre ord som er mer mine egne.

Men hva bunner så denne konflikten mellom kristne og universalister i? I og med at det er nettopp universalisme kristendommen blir satt opp som motsats til, så tror jeg at det som oppleves som en motsetning til universalismen er en *ekskluderende* kristendom. En kristendom som sier at bare de som tror på Jesus Kristus kan bli frelst. Eller at Jesus døde på korset for å motta den straff som egentlig ventet oss andre arme, syndige mennesker. Men det er mange former for kristendom, og egentlig burde vi bruke dette ordet i flertall: kristendommer.

I det som følger vil jeg se litt nærmere på hvordan vi kan oppfatte ordene kristen og universalist og jeg vil påstå at de kristendommer som er "kvekerske", er grunnleggende universalistiske. Og at universalismen må komme til uttrykk i det partikulære, i vårt tilfelle i en kvekeretro som er av nødvendighet en fortsettelse av Jesu liv og lære.

John Dominic Crossan, som er en av de fremste eksperter på den historiske Jesus og den tidligste kristendommens historie, sier at det er flere legitime fortsettelser av det han kaller Jesus-bevegelsen, dvs. den bevegelsen som oppsto rundt den historiske Jesus og utviklet seg til å bli det vi i dag kaller kristendommer. Han nevner blant andre de som tok Jesu lære og tolket den i apokalyptisk retning. Andre tolket læren i asketisk retning. Mens andre har holdt på en etisk tolkning, noe som ligger nærmest opp til hans egen rekonstruksjon av den historisk Jesus. Den lutherske forståelsen er også en mulig og legitim fortsettelse av Jesus. Hos mange kristne inneholder deres kristendom ekskluderende utsagn. Men som jeg har, vist finnes det også andre muligheter.

Crossan skiller mellom to opprinnelige Jesus-tradisjoner: livstradisjonen og dødstradisjonen. *Livstradisjonen* er opptatt av Jesu liv og å etterfølge hans lære. Det blir en tradisjon som derfor av nødvendighet må være svært opptatt av etikk mer en av apokalypse. *Dødstradisjonen*, som er den dominerende i de fleste av dagens kristendommer, er

opptatt av Jesu offerdød på korset. Troen på dette offeret er det som frelser. Dermed blir det ikke like avgjørende for denne tradisjonen hvordan man lever, men hva man tror eller mener.

Skapelsesteologen Matthew Fox har sagt at kristendommen har valgt feil symbol. Istedenfor korset, et torturinstrument forbundet med døden, burde de ha valgt den tomme graven som symbol. Den symboliserer det nye liv, transformasjonen, og at døden, selv om den kommer, ikke lenger har noen makt over oss.

Den fortsettelsen av Jesus-bevegelsen som vi kjenner best til og som derfor har satt størst preg på de kristendommene som kom etter, er den vi har etter Paulus ¹⁾. Paulus snakker nesten aldri om Jesus. Han referer til ham kun et par ganger i alle de brevene som er bevart etter ham. Derimot snakker han veldig ofte om Kristus. Når Paulus snakker om Kristus kan det forstås som noe i retning av det John Lampen kaller "nærværet". Paulus er bare så mye mer smittsomt entusiastisk!

Paulus er heller ikke så opptatt av Jesu offerdød eller nødvendigheten av å "tro" på denne. Paulus sier ting som kan tolkes i den retningen, men hans overveldende fokus er på helt andre ting. Ting som kvekere flest er ganske opptatt av.

Paulus taler imot stivnede og "ytre" ritualer som omskjærelse. Han lovpriser friheten og sier at alt er tillatt, men legger til at ikke alt fører til noe godt. Han er opptatt av å helliggjøre hver dag og at mennesker skal leve sammen i kjærlighet til hverandre – i Kristus. Og han er opptatt av å la denne kjærligheten komme til uttrykk gjennom en tydelig etisk livsførsel.

Paulus vil at kristne skal leve slik at de er forberedt på "Herrens dag" noe som tyder på at han mente denne ville komme i hans levetid. Sånn sett ventet Paulus og de kristne han skrev til, på Gud. Kvekere har også alltid uttrykt at de venter på Gud – i andakten så vel som i dagliglivet – men moderne kvekere har dempet det apokalyptiske uttrykket ²⁾. Poenget er i hvert fall at det er en direkte linje fra den tidligste kristendom til kvekerstro ikke bare i det 17. århundre, men i dag.

Men hva med universalismen? Dette begrepet er like mangfoldig og vanskelig å få tak på som "kristendom". Men svært enkelt kan man vel si at universalister vil mene at alle åndelige veier fører til

Gud. De vil forkaste ekskluderende utsagn som det at kun de som tror på Jesus kan komme til Gud. Noen jeg snakket med nylig beskrev religionene som eikene i et hjul der Gud er i midten. Alle eikene fører til midten, og jo nærmere de kommer midten jo nærmere står de hverandre. Det vil si at alle de forskjellige åndelige veiene – buddhismen, hinduismen, islam, kristendom, jødedom – fører til Gud. Og forskjellene i disse veienes lære blir mindre og mindre vesentlig jo nærmere den søkende kommer til Gud.

Jeg er enig i dette. Jeg ville bare tilføye at det er ingen garanti for at noen av disse veiene automatisk vil føre til Gud. For dette avhenger like mye av den søkendes evne til å åpne seg for Guds nåde. Men når dette er sagt tror jeg ikke det har noe å si om man er på den kristne eller den buddhistiske veien.

Poenget som jeg alltid vil fram med overfor universalister, er at man ikke kan være på mer enn en vei om gangen, og som troende så må man velge en vei. Alle veier fører til Gud – ja vel – men man må velge én og gå den med inderlighet!

Dette samsvarer også med det rådet Dalai lama gir til folk i Vesten. Han sier at de ikke skal bli buddhister og slite med å sette seg inn i de kulturelle kodene og kontekstene til buddhismens verden, men å bli i den religionen de er i og følge den helt og fullt. Jeg tror jeg kan si at Dalai lama er enig med meg i at universalisme i seg selv ikke er en religion. Det er heller en holdning eller et synspunkt som folk kan ha, uavhengig av religion. Men man kan ikke ha denne holdningen *uten* religion.

Jeg vil påstå at de kristendommene som er mulige for kvekere også er universalistiske. Og jeg vil påstå at Paulus er den første og kanskje den største kristne universalisten. Han kjempet for at jøder og grekere skulle være likestilte i den tidlige kristne verden. Jødene mente at de var Guds utvalgte folk og man må forstå hvor dypt dette satt for å forstå hvor radikalt det var, det Paulus skrev. I Romerbrevet sier han at folk kan følge loven i sitt hjerte uten å kjenne til den fordi dens krav står skrevet i deres hjerter ³). Med andre ord kan en følge Kristus i sitt hjerte uten at man behøver å kjenne dette navnet noen gang.

Jeg har selv opplevd å møte muslimer, buddhister, bahaier, jøder osv. hvor jeg har tenkt "denne personen lever sterkt i Ånden og er fylt av ekte kjærlighet til mennesker". Samtidig har vi nok alle også opplevd at noen av de som bekjenner seg mest høyløyt til Kristus er svært langt derfra.

Dermed kan jeg si at Kristus er veien, sannheten og livet, så lenge vi er enige om at å ha funnet denne veien ikke er det samme som å være medlem av et kristent trossamfunn. Det vesentlige er hvordan vi svarer på tilskyndelser som "har sitt utspring i kjærlighet og sannhet".

Men da er det vel ikke så farlig om vi snakker om disse tingene eller hvordan vi snakker om dem? Jeg tror det er veldig vesentlig. Det er språket som gjør verden forståelig. Språk er også nødvendig for å søke forståelse og for å gå inn i dialog. Lampen sier først i sin artikkel at "flertallet av dagens kvekere og nesten alle Venner fra tidligere tider" tror på Jesus som frelser, og deretter tar han bort alt kristent språk i sitt forsøk på å sette ord på hva vi som kvekere tror på! Resultatet blir en serie utsagn så vage at det ikke er noe igjen av den livgivende og frigjørende kraften man finner i evangeliene, hos Paulus og hos George Fox.

Hvis vi ikke kan ta i bruk kristent språk så avskjærer vi oss fra hele vår historie, våre tradisjoner og de erfaringer som er gjort av generasjoner av tidligere kristne og Venner. Vi blir til og med ute av stand til å kritisere kristen teologi! Da ender vi opp med å være universalister som har mistet veien.

Det at vi er så forsiktige med å bruke slikt kristent språk bunner kanskje i noen lutherske oppfatninger som jeg vil rette søkelyset mot her:

For det første er ikke Bibelen Guds ord. Dette har kvekere sagt høyt og tydelig siden George Fox. Dermed behøver vi ikke godta eller være enig i alt som står i Bibelen. Bibelen vitner om Ånden og Ordet, og er ofte (men ikke alltid) tydelig skrevet under inspirasjon fra Gud. Det å tro at Bibelen er Guds ord og at Bibelen er den øverste autoritet i åndelige spørsmål er en luthersk og protestantisk ide, og en som er undertrykkende og anti-humanist-isk. Med en kvekersk bibel-forståelse kan vi beholde den rikdommen Bibelen gir tilgang til uten at vi må underkaste oss noen annen ledelse enn Åndens. Men husk at om George Fox ikke hadde hatt Bibelen og de kristne referansene hadde han kanskje aldri funnet det ene som talte til hans tilstand – Kristus Jesus.

Den andre oppfatningen er at å drive med teologi innebærer å uttrykke dogmatiske utsagn som da må godtas en gang for alle. Men som vi har sett ovenfor er det – og det bør være – mange kristendommer. Min teologi legger jeg fram, ikke for at du skal underkaste deg den, men fordi jeg vil at du skal respondere til meg, og for at min egen tro skal utformes i møte med deg og Gud. Det handler ikke om å ha rett, men om å forstå. Dermed kan teologi i en kvekerforståelse handle om det dialogiske ikke det dogmatiske. Det er nettopp i en kveker kontekst at kristentro kommer til sin rett fordi kvekerne har en åpenhet og frihet som gjør at det kristne ikke behøver å gli over i sjåvinistiske og ekskluderende dogmer. Denne friheten gir også Paulus uttrykk for gang på gang.

Jeg tror kvekersamfunnet ville bli styrket og beriket av at vi hadde en grundig dialog om disse begrepene. Ikke fordi den ene eller den andre holdningen er rett men fordi vi alle ville kunne øke vår forståelse og innsikt – også som samfunn – hvis vi gjorde det. Kanskje vi kunne finne fram til et språk som vi kan gjøre til vårt eget og som ivaretar vår kristne universalistiske arv.

¹ Bare i Det nye testamentet (NT) kan man også lese tradisjonene som har fått navn etter Peter, Johannes og Jakob. Senere har vi fått kjennskap til Thomas evangeliet som ikke ble inkludert i NT. Fordi de fleste kirker i dag vil vise hele Bibelen som en utvetydig enhet som er "Guds ord" blir vi ofte blinde for de grunnleggende forskjellene i disse tradisjonene. Men disse forskjellene i Bibelen viser at kristendommen helt fra starten av har vært mangfoldig. Det har helt siden Jesu død vært mange kristendommer.

² Men som Susanne Kromberg har vist i forrige nummer av Kvekeren var dette absolutt til stede hos de første kvekerne. Se også Douglas Gwynn: "Apocalypse of the Word".

³ Romerbrevet 2:14-15